

על סחר בנשים ותופעת הויקטימיזציה השנייה (secondary victimization)

כיוונים בעקבות הסרט 'זונה כמוני'

הסרט 'זונה כמוני' הופך את הבטן. הסרט עוקב אחר מסע חיה של צ'ילה עזרא, אישה אשר נחטפה מהונגריה לישראל בגיל 22 לעבודה בזנות במכוני ליווי.

סיפור המסגרת עוסק במסע הייסורים של צ'ילה לקבלת אזרחות ישראלית. זהו המנוע לעלילה כולה, שהרי היא נדרשת לחיטוט בפצעים הפתוחים רק משום שהיא נדרשת לספק ראיות לרשויות השלטון שהיא נפגעת סחר בנשים לצורכי זנות.

בחירה נועזת בחרו היוצרות: ככלל, אנו זקוקים לדמות נבל כדי להתקומם נגדו, כדי לשלח בו את חיצו הביקורת. דרושה פרסונליזציה של הרוע. בלי זאת, קשה לגייס אמפתיה מן הצופים. ובכל זאת, בסרט לא רואים שום ייצוג של המדינה; לא פקידים זוטרים המשיבים תשובות עייפות, ולא מנהלים בכירים שפורסים את הגיונות המדיניות ותירוציה. העלילה מתקדמת במקביל לפיתוח מסכת הראיות, וחוזרת כל הזמן לטפסים הלבנים ולשפה המשפטית הקרה והמנוכרת. הבריורקטיה הבלתי נגמרת וחסרת הרגש מעלה תחושה קשה של מבוכ ללא מוצא, ורגש עז של תסכול צף מול כל מסמך לאקוני שמוצג בסרט.

אי אפשר להתעלם ממסקנה נוספת: במפגיע, באופן כמעט מרגיז, כל לקוחות הזנות שמופיעים או מוזכרים בסרט, מוצגים תמיד עם היבט אנושי מסוים. אמנם, ברור לכל כי אין מדובר באבירי מוסר גדולים, וצרכני הזנות ראויים לכל גינוי על מעשיהם. אך ישנה אמביוולנטיות מסוימת ביחס לכל אחד ואחד מהם. זו היא בחירת עריכה מכוונת: בסצנה המטושטשת של הלקוח הנכנס לדירתה של צ'ילה, בנקל אפשר היה להוריד בעריכה את הפרידה החברתית ואת מילות התודה בדרכו החוצה. אותה מורכבות עולה מסיפור נוסף של צ'ילה על לקוח שהביא לה חטיף שוקולד בזמן שבא לאנוס אותה, או בבחור שהתאהב בה, הפציר בה לצאת איתו לדייט, ואחרי שיחה ארוכה ומשמימה בפארק כפה עליה לשכב איתו. מקרה בולט למגמת ההאנשה המכוונת הוא בסיפור, אשר גם נתן לסרט את שמו, על הלקוח שלאחר שהתייחס לציילה בצורה אינסטרומנטלית במיוחד, התקשר להתנצל מהוסס וכשלא מצא מילים כדי לבטא את הפתעתו מרמת האינטליגנציה הגבוהה כלל כך אצל... "זונה כמוני" צ'ילה משלימה את דבריו. דמויות השטן מעולם לא היו אנושיות כל כך.

הסצנה הקשה ביותר בסרט דווקא לא מתרכזת בלקוחות הפוגעים. במידה רבה סצנה זו מהווה מפתח להבנת הסרט כולו, ויורדת לאחת מבעיות השורש בסחר בנשים ובזנות. בשיחת טלפון של צ'ילה עם אחת מהנשים המלוות אותה, המלווה שואלת לשלומה ומקומה, ולאחר שתיקה קצרה צ'ילה עונה שהיא עובדת, היא חזרה לזנות. לשאלת המלווה מדוע, עונה צ'ילה תשובה בלתי נתפסת ממש: היא צריכה לשלם לעורכת דין ולחקירה הפרטית שהיא מנהלת עבור ההוכחה, היא עונה בטון מונוטוני. לפנינו פרדוקס מקולל במיוחד: כדי לשלם על דרישת המדינה להוכיח את היותה קורבן לסחר בנשים למטרות זנות, עליה לשוב חזרה לעבודה בזנות. אפילו קפקא לא יכול היה לחשוב על מצב קפקאי כל כך.

העמדת לקוחות הזנות מחד, והבריורקטיה ודרישת ההוכחות מאידך, זו מול זו, מחייבת התייחסות. עולה מן ההשוואה עמדה מוסרית ברורה: אופן הטיפול בנשים הנפגעות עלול להוות

פגיעה נוספת. בספרות המחקרית מכונה תופעה זו 'ויקטימיזציה שנייה' (secondary victimization) וכוונתה: כאשר נפגעת נדרשת להעיד אודות אירוע פגיעה שחוותה, עלול להיווצר מצב שבו הפקידות תגיב בצורה חסרת אמפתיה, קרה ופוגענית שאפשר שתיצור פגיעה נוספת בנפגעת. עד כדי כך. המחקר מראה כי קורבנות לניצול מיני הם בראש רשימות הסיכון לספוג יחס שיעורר ויקטימיזציה שנייה.

פרשנות נועזת אף יותר לסרט תטען שהשוואה בין הבירוקרטיה לבין הצרכנים מלמדת משהו חמור אף יותר על הפקידות. אין השוואה זו מניחה רק פגיעה כנגד פגיעה, אלא שהלקוחות בסופו של דבר, גם בדורסנותם, מבטאים ניצוץ של יחס אנושי כלפיה. באחד מן הנאומים המפתיעים והנועזים מסבירה צ'ילה שיש בזנות גם צדדים שממלאים צרכים רגשיים אצלה, כמו הצורך להיות נבחרת ונאהבת. אך דפי הבירוקרטיה ותביעת ההוכחות נשארים מנותקים לגמרי.

טענה רווחת הנשמעת רבות היא, כי אין למדינה ברירה אלא לדרוש הוכחות לטענת הנפגעות. שאם לא כן, המערכת תקרוס תחת תביעות שווא, אשר ינצלו את המערכת לקבלת זכויות שלא כדין. אף שהטיעון מעורר ספקנות רבה, אי אפשר להתעלם ממנו לגמרי, וראוי ששיקולי יעילות המערכת יובאו בחשבון. יחד עם זאת, אי אפשר להשלים עם המצב הקיים.

בין פתיחת שערי המשרדים הממשלתיים לאישור כל בקשה ללא הוכחה, לבין מסכת הייסורים והיקטימיזציה השנייה שעוברת צ'ילה – עולם ומלואו. קיימות אינספור אפשרויות ביניים לטיפול במקרים אלו.

ראשית, דרוש שינוי עמוק בשיח כלפי נשים אלה. דרושה הכשרה מקצועית לכל מי שמעורב בתיקים מעין זה. אף אם המדינה ממשיכה לדרוש הוכחות כדי לקבל הכרה, השיח חייב להיות זהיר יותר, מאמין יותר ובעיקר אמפתי יותר. מחקרים שנעשו על תגובות חוקרים לנפגעות אונס מראים כיצד אופן החקירה והיחס אותו מקבלות הנפגעות משפיע על מצבן הנפשי, על נכונותן לשתף פעולה ועל הסיכויים שלהן להשתקם.

מעבר לכך ראוי לתהות אם לא ראוי שהמדינה תישא בעלות נטל ההוכחה במקרים כגון אלה. נשים העוסקות בזנות הן החלשות ביותר בחברה, והשתתף תשלום נטל ההוכחה עליהן, עלול להכניס אותן חזרה למעגל הנפגעות, כפי שקרה במקרה של צ'ילה. יכול להתרחש גם דבר חמור מכך: התשלום הגבוה עלול להיות רף אשר יגרום לנשים מסוימות מלכתחילה לא לנסות ולצאת ממעגל הזנות.

מקור מימון מתבקש להפעלה של מערך מעין זה המוצע לעיל, הוא איגום קנסות הנובעים מן החוק החדש: "חוק איסור צריכת זנות (הוראת שעה ותיקון חקיקה), התשע"ט-2019". על פי החוק החדש, העתיד להיכנס לתוקף ביולי 2020, על האדם העובר על חוק איסור צריכת זנות בראשונה יוטל קנס של 2000 ₪ עבירה חוזרת תגרום תשלום של 4000 ₪ ובמקרים מסוימים אף למעלה מזה.

הפניית תשלומי הקנסות הללו לטיפול בנפגעות יש בה כדי לבצע תנועת מלקחיים לצמצום הבעיה. הטלת הקנסות אמורים להביא לצמצום צריכת הזנות, ואילו פושעים שבכל זאת יעברו על החוק, יממנו בעקיפין את עלות הניסיונות לחלץ נשים אלה עצמן ממעגל הזנות.

עיצוב הסרט ותוכנו נושא מסר חברתי ומוסרי חשוב וכואב: על אף החיוך האצילי שלה שמלווה גם את הסצנות הקשות ביותר, צ'ילה אינה עושה הנחות: לקוחות הזנות נקראים בפיה כמו שהם – אנסים. היא לא מייפה את המציאות העגומה והחמורה. אפשר היה לומר בקלות שזו בעיה של שוליים, ולפטור עצמנו מהצורך להתייחס למצב הקשה בטענת "ידינו לא שפכו את הדם הזה וינינו לא ראו", אך סיפורה של צ'ילה פונה גם אלינו כתברה ושואל: מעבר לגינוי הנחרץ לתופעה, האם נרצה לאפשר לויקטימיזציה השנייה להתרחש או שנושיט יד לעזרתן.